

Наталія МРАКА

*кандидат психологічних наук, доцент,
Інститут управління, психології та безпеки, ЛьвДУВС,
Львів, Україна
ludvik.nata@gmail.com*

«ВІКНА У СВІТ» ІВАНА ЧЕНДЕЯ: АКСІОЛОГІЧНІ ПАРАЛЕЛІ

У травні цього року виповнюється 100 років з дня народження українського літературного класика, автора кіносценарію «Тіні забутих предків» Івана Чендея. В умовах визвольної війни в Україні творчість письменника промовляє по-новому – смислами, екзистенційністю та цінностями. Третій місяць воєнних дій в Україні має наслідки спрямованого знищення всього проукраїнського – людей, книг, шкіл, університетів, міст та сіл. Деякі вцілілі пам'ятники – як Шевченко в Бородянці, Скворода на Харківщині – німе свідчення спроби розстріляти та знищити ідеї та цінності українців російськими загарбниками. Сьогодні як ніколи актуальним є збереження літературної спадщини письменника, вшанування його пам'яті та популяризація філософії творчості.

У творчості Івана Чендея особливе місце посідає поетична проза. Одним із таких творів є «Вікна у світ». Оповідання з присвятою: «Йолані Тимкович, моїй першій учительці», написане у формі листа і підписане іменем «Івко» та адресоване другу.

Серед художніх принад «Вікна у світ» є знаковою символіка переходу з одного простору в інший, «виходу в люди»: «Я пам'ятаю руки моєї першої вчительки. І тепер бачу як вона ними відчиняє вікна і впускає до класу сонце, думаю над тим, що вона відчиняла нам вікна у світ...»¹ [с. 52].

Перша зустріч із вчителькою справила таке враження на головного персонажа, хлопчика із селянської родини, що усе своє подальше життя він «зростав» до цього образу. Емоції передані переривчастим нарративом – спогади і повернення до рідної домівки переплетені і саме цим художнім прийомом Іванові Чендею вдається наблизитися до паралелі зі своїм життям.

У щоденниках, роль вчителя, наставника не тільки вагома, але й визначальна. Дуже часто письменник нагадує собі (у формі глибоких рефлексивних описів, подекуди поетичних) звідки починався його творчих шлях і які люди були на цьому шляху. Так, у записах від 14 лютого 1954 р. є переживання сумнівів та критичності, очікування і тривоги щодо оцінки написаного: «...За останні дні я більше приділяв уваги літературній роботі, як раніше. Допрацював “Тук-тук...”. Відчуваю, що вийшла непогана річ.

Велику радість приніс лист Анатолія Олексійовича з приводу оповідання. “Тільки тепер ти став для мене письменником!..” Боже, скільки треба працювати, щоб написати речі подібного рівня. І хоч “Тук-тук...” далеко від досконалого твору, все ж його можна показувати людям. Оцінка вимогливого, знаючого глибоко літературу, маючого тонкий смак А.О. для мене має велике, дуже велике значення. Більше того, його оцінка мене лякає...»²

Квітуха сила, вершина (саме так перекладається «акмеологія» з давньогрецької мови) – це асоціація з досягненням людини найвищих життєтворчих орієнтирів та самореалізації творчого начала. Аксиологія ж вивчає цінності і опертя характеру митця. У Івана Чендея домінує розуміння особистості як об’єкта пізнання, а в оповіданні «Вікна у світ» простежуються й закономірності становлення учня від перших днів, коли малий хлопець з Ясенової «зняв з цвяха торбину з грифельною табличкою і грифликом» .

Перша вчителька, знайомство з якою в допитливого учня розпочинається восени усе ж асоціюється з пахучими фіалками – це той промінчик, з якого починається сонце. І пізніше, вчителька зізнається, що і їй було теж тривожно у перший день у школі, як і хлопцеві і вона як фіалка, що навесні починає цвісти, тільки починала свою професійну долю у тій верховинській школі. Коли нарешті їх доля звела і вдячний учень відшукав свою найкращу вчительку вже за кордоном, він дарує їй червоні маки, які гармонійно поєднуються із блакитними дзвониками у вазі. Ця насичена і вишукана гама кольорів нагадує стан хвилювання і експресію життя. Саме ці рядки опоетизовують оповідання, надають йому рис полотна живого і бурхливого, такого, що залишає відгомін поміж рядків... «З квітами зів’ялими, але з нев’янучою любов’ю» підкреслено в творі – ще одна знахідка з уточненням пріоритетів цінностей.

В оповіданні побіжно ведеться оповідь про успіхи головного персонажа, проте, з описів того, яким було цікавим і мандрівним його життя стає видимим і успіх першої вчительки, яка повірила у свого учня. У перший день вона буквально «вдихнула віру» в нього і переконала в цьому батька хлопчика.

І хоча вчительська стежка губиться через переїзд десь посеред вранівської залізничної станції, донька вчительки Маруся перехоплює професійну ниточку і з захопленням відгукується про це: «- О, коли б я була такою вчителькою, щоб до мене після багатьох років прийшли!..» [1, с. 57].

Сині дзвіночки у вазі, спогади про театральні сценки в школі, перша читанка, як тонкі грані поетичності і голосу Закарпаття поєднали одного вечора дві долі – вчительську й учнівську, які серед тисячі доріг віднайшлися.

В оповіданні особливе місце мають психологічні портрети. Серед деталізованих – описи рук (для письменників це особливий акцент, адже руки пишуть, закреслюють і знову пишуть і плакають слово). Чи то важкі і загрубілі батьківські руки, які міцніли від років і роботи, чи материнські – ласкаві і ніжні, з синіми жилами, які вони набухали, коли вона клала дитину в колиску... Батьківські руки, а потім вчительські підіймали учня, викохували в ньому Людину, яка йшла до вершини, до свого призначення.

Акмеологічна та аксіологічна парадигми в оповіданні «Вікна у світ» накладаються одна на одну, подекуди доповнюючи, але не применшуючи ваги жодної з них: «Бувають люди, яких зустрів у житті і які потім з тобою всюди і завжди. Ти бережеш їх образ у пам'яті, і тобі радісно стає, коли думаєш про них. Бо відчуваєш, що ти не самотній, бо вони з тобою, й радієш тому, що колись зустрів їх. Тобі приємно думати про них, і вони, бува, не раз володіють твоїми роздумами. Бо ти побачив у них велике і світле, і сам хотів бути таким, як вони. Ти завжди радієш, зустрічаючись з ними, вдячний їм, що сповнили тебе високого чуття людини...» [1, с. 54].

Таки паралелі перетинаються у поетичній геометрії Івана Чендея!

ЛІТЕРАТУРА:

1. Іван Чендей. Вибране: том другий. Ужгород: Карпати, 2003 р. 518 с.
2. Іван Чендей. Щоденник / журнал «Київ», № 9-10, 2020.
3. Практичні основи акмеологічного розвитку особистості / Ніколаєску І.О. Черкаси, 2012 р.

Оксана ГИСА

*кандидат мистецтвознавства, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
oksana.hysa@tntpu.edu.ua*

ТВОРЧА ПОСТАТЬ ЗДІСЛАВА ЯХІМЕЦЬКОГО У СВІТЛІ КОНЦЕПЦІЇ ТВОРЧОГО УНІВЕРСАЛІЗМУ

Про Здіслава Яхімецького, вихованця Г. Адлера, засновника першої у Польщі краківської школи музикознавства, а також одного із перших польських музикознавців з академічним званням, донині немає